

سرمه دوزی

سرمه دوزی یکی از رودوزی‌های شاخص و فاخر ایرانی است، نخ سرمه به عنوان مواد اولیه اصلی این هنر نخی است که با استفاده از طلا و یا نقره یا مطلا و آلیاژهایی به صورت لوله‌ای صاف و محکم و یا انعطافی و یا به صورت چهار گوش مربعی یا مستطیل تابیده می‌شود. این نوع نخ حالت ارتجاعی دارد و به هر شکل ممکن حالت می‌گیرد. (البته امروزه بیشتر به صورت فنر ریز و طویلی است که به اندازه لازم بریده شده و سوزن و نخ از داخل آن عبور کرده و بر روی پارچه دوخته می‌شود.

از تاریخچه این نوع دوخت در دوران کهن، نوشته‌ای در دست نیست ولی آنچه مسلم است توجه ایرانیان به آرایش یقه لباسها و سنبوسه‌های لشگري و درباري و تزئین درفشها آنها را وادار به تولید این نوع نخهای تزئینی میکرد.

زمان رواج این نوع نخ را می‌توان دوره اشکانیان دانست. در این دوره فراورده‌های دوخت تزئینی که یکی از اقلام صادراتی ایران را تشکیل می‌داد و یکی از هنرهایی که اسکندر مقدونی را به حیرت واداشته بود وجود پارچه‌های زرفت و دوخته‌های تزئینی ایرانی بود که سرمه دوزی نیز یکی از این دوختها بوده است. در دوره ساسانی نیز این هنر ادامه داشت تا اینکه در دوره صدر اسلام با عنایت به تعهدات هنرمندان ایرانی برای تولید پرده خانه خدا سرمه دوزی به منتهای درجه شکوفایی رسید در این دوره سوره‌های کوتاه و یا آیاتی از قرآن مجید بشیوه خطوط سته محقق، ریحان، ثلث، نسخ، رقاع و توقیع طراحی و سرمه دوزی می‌کردند ولی روی نوشته یا قبلا نخ ضخیمی مثل قیطان می‌دوختند بعد روی آنرا با سرمه دوزی بصورت ساقه دوزی می‌پوشاندند تا جلای خاصی به آن می‌بخشید یا در پرده فیس خانه خدا که یادگار دوران تیموری است و اکنون در موزه ایران باستان نگهداری می‌شود.

انواع دوختها از جمله: ابریشم دوزی، گلابتون دوزی، ده یک دوزی، کمند دوزیف شرفه دوزی و سرمه دوزی در آن دیده می‌شود.

در تمام دوره‌های اسلامی این دوخت از مجد و شکوه بالایی برخوردار بوده است. دوره اوج این هنر در عصر صفوی بوده است.

آثار باقیمانده از این دوره خود گواه بر این مدعا است. پرده نفیسی که در موزه هنرهای تزئین یا ایران نگهداری می‌شود و مربوط به این دوره می‌باشد گویای اوج تحول این هنر می‌باشد. در روی این پرده که با نقش محرابی حیوانی طراحی و نقش پردازي گردیده است انواع دوخته‌هایی از قبیل: گلابتون دوزی، ده یک دوزی، پیله دوزی، سرمه دوزی و ملیله دوزی دیده می‌شود. در دوره‌های بعدی یعنی افشار، زند، قاجار و معاصر، این دوخت به سیر تحول خود ادامه داده و در این دوره‌ها نخهای سرمه از لحاظ کیفی و کمی اصالت خود را از دست داده‌اند ولی تعداد آثار باقیمانده از ایندوران حکایت از ادامه رواج این دوخت دارد.

این دوخت در اکثرموارد با دوخته‌های دیگر همارہ می‌باشد مثل دوخته‌هایی از قبیل: پیله دوزی، ملیله دوزی، گلابتون دزیف شرفه دوزی، شمسه دوزی، ده یک دوزی، صدف دوزی، سنگ دوزی، مرصع دوزی، منجوق دوزی، پولک دوزی، زغره دوزی، مروارید دوزی و غیره.

نقوش متعددي که در سرمه دوزي بکار گرفته مي شود عبارتند از : انواع گلهاي گلداني و صحرايي و حاشيه اي و جناغي، حرايي، محرماتي راست و کج، انواع بته جقه اي ها، سروي، سروچه، گل بادامي، انواع خطوط و کلمات بخصوص خطوط طغرايي معمايي، مثني، ديواني، گلزار، اسليمي و ختايي، نقوش حيواني و انساني، انواع پرندگان بخصوص طاووس، جغد، خوشه هاي انگوري، انواع ميوه ها، ستاره ها، ترني و سر ترنجي و نیم ترنجي و کتيبه اي و غيره.

از سرمه دوزي براي تزئين : انواع تابلوهاي تزئين، تزئينات دور يقه، پيش سينه، سمبوسه، کمر بند و کيسه هاي پول، قلمدانف شان، مسواک، قيچي، مهر، سرمه دان، رويه سينه، حنابندان عروس، سفره هاي قند، بقچه سوزني، سجاده، پرده هاي نفيس، جهازيه عروس، رويه جعبه هاي نفيس، رو ميزي، رو کوسن، و غيره استفاده مي نمايند.

از مراکز اين دوخت مي توان به شهرهاي : اصفهان، تهران، بندرعباس، کاشان، يزد، استان هرمزگان و قسمتي از استان کردستان و قزوین اشاره نمود. اين دوخت معمولاً بر روي مخمل، ماهوت، ابريشم، تافته، اطلس، ساتن، و پارچه هاي ابريشمي انجام مي گيرد.

براي دوخت سرمه نخست طرح را روي کاغذ کشيده و روي پارچه نقش اندازي نموده و طرح را روي پارچه رواندازي نموده سپس طرح را بوسيله پنبه يا فتيله يا ابريشم برجسته نموده و با بست هاي ريز و چسب، بر زمينه محکم مي نمائيم سرمه هايي که در دسته هاي 5 الي 25 سانتيمتري است بدقت يکي از رشته هاي سرمه را جدا مي کنيم . البته موقع قيچي نمودن بايد دقت نمائيم که سر نخ سرمه بجايي گير نکند که تمام رشته باز شود سرمه را به اندازه دلخواه بريده و سوزن و نخ را توي سرمه فرو ميکنيم و قسمت داخل متن را ساتن دوزي يا زرك دوزي مي نمائيم هنگامی که برگهاي طرح بزرگ مي باشد بايد آن را از طول به دو قسمت کنيم سپس هر قسمت را با سرمه.

با دوخت برگ دوزي جناغي جداگانه مي دوزيم طوري که مشخص شود . بايد سعي نمائيم شالها كاملاً کنار هم و موازي با يکديگر در هر قسمت دوخته شود . دوخت ساقه ها بشيوه ساقه دوزي بايد انجام شود . با سرمه ميتوان انواع دوختها قلاب، دندان موشي، زيگزاگ دوزي و همچنين انواع دوختهاي تزئين را انجام داد.

از انواع دوختهاي که بيشتر در اين دوخت بکار مي رود مي توان به دوخت : زنجيره اي، برگ دوزي، جناغي، دوردوزي، مارپيچ الوان روي زنجيره، دوخت ساتن، دوخت مورب، ساقه دوزي و بست دوزي، دندان موشي و زيگزاگ هاي مختلف را نام برد . از انواع سرمه هاي موجود مي توان به سرمه مات، سرمه الماسي (شان شايين)، سرمه بلرسنت طلايي و نقره اي، سرمه ساده وباريك و ضخيم و سرمه فرانسوي اشاره نمود.

